

Репужинці Заставнівський район Чернівецька область
Русів Снятинський район Івано-Франківська область
Семаківці Городенківський район Івано-Франківська область
Серафінці Городенківський район Івано-Франківська область
Ставчани Кіцманський район Чернівецька область
Степанівка Заставнівський район Чернівецька область
Стецева Снятинський район Івано-Франківська область
Торговиця Городенківський район Івано-Франківська область
Тростянець Снятинський район Івано-Франківська область
Хлівище Кіцманський район Чернівецька область
Чортовець (Назаренково) Городенківський район Івано-Франківська область
Южинець Кіцманський район Чернівецька область

Стаття надійшла до редакції 25.11.2014 р.

УДК 81'373.21:908 (477.86)

Любов Білінська

*(Комунальний заклад Тернопільської обласної ради «Колегіум-інтернат
«Знамення» з поглибленим вивченням предметів
духовно-просвітницького спрямування
у с. Зарванця Тербовлянського району)*

ВІДТОПОНІМНІ НАЙМЕНУВАННЯ МІКРООБ'ЄКТІВ ПОКУТТЯ

Розглядається питання взаємозв'язку ойконімів, гідронімів, макротопонімів та мікротопонімів. Проаналізовано новідтопонімні назви мікрооб'єктів Покуття, визначено продуктивність різних класів онімів у креації найменувань цих реалій. Досліджується реалізація принципу номінації об'єкта через відображення у назві іменованої реалії назви сусіднього (рідко – віддаленого) об'єкта.

Ключові слова: топонім, етимон, мікротопонім, відтопонімна назва, номінація.

Любовь Билинская. ОТТОПОНИМНЫЕ ИМЕНОВАНИЯ МИКРООБЪЕКТОВ ПОКУТЬЯ

Рассматривается вопрос взаимосвязи ойконимов, гидронимов, макротопонимов и микропонимов. Проанализировано оттопонимные названия микрообъектов Покутья, определено продуктивность разных классов онимов в формировании именованных этих реалий. Исследуется реализация принципа номинации объекта посредством отображения в названии именуемой реалии названия соседнего (редко – отдаленного) объекта.

Ключевые слова: топоним, этимон, микропоним, оттопонимное название, номинация.

Lyubov Bilinska. NAMES OF MICROOBJECTS IN POKUTTYA REGION DERIVED FROM TOPONYMS

The article deals with the relationship between oykonyms, hydronyms, makrotoponyms and microtoponyms. The from toponyms derived names of microobjects Pokuttya's are analized, the performance of different classes in creation of these realities' names is defined. We study the implementation of the principle of object's nomination through the reflexion in the title of referred realities the name of the nearby (rarely – remote) object.

Key words: toponym, etymon, mykrotoponym, the from toponym derived name, nomination.

Проблему номінації об'єктів на апелювативному й онімному рівні вже тривалий час трактують як одну з найактуальніших у сучасному мовознавстві загалом та ономастиці зокрема [10]. Лінгвісти [2, 3, 10] пов'язують складність її розв'язання з тим, що сам процес номінації є по суті вінцем мислення, психічної та мовленнєвої діяльності людини.

Д. Бучко зазначає, що принцип номінації як основний напрям ходу думки, за яким здійснюється називання конкретного об'єкта, реалізується через відповідні способи, мотиви та засоби називання [3, с. 41]. На думку ученого, принципи номінації заселених пунктів і незаселених об'єктів принципово відрізняються через абсолютно різну суть самих номінованих реалій – якщо перші створено за безпосередньою участю людей, то другі – самою природою і вони не залежать безпосередньо від людини. Сам дослідник присвятив вивченню принципів номінації населених пунктів низку праць; для мікротопонімії ж на сьогодні лише Р. Мрузек виокремив 5 семантичних детермінантів: топографічну, культурну, посесивну, метафоричну, ситуативно-обставинну мотивацію [11, с. 135–146].

Метою нашого дослідження є виявлення реалізації принципу номінації об'єкта через відображення у його назві сусіднього (рідко – віддаленого) географічного об'єкта, аналіз взаємозв'язку мікротопонімів, гідронімів, ойконімів, макротопонімів на матеріалі власних назв мікрооб'єктів Покуття.

Мікротопоніми, тобто назви порівняно незаселених географічних реалій, – це найменування полів, лісів, урочищ, пасовищ і под., які виконують важливу роль у житті місцевої комунікативної спільноти. Іменуючи певну реалію, люди виокремлюють її з-поміж інших, при цьому у найменуваннях віддзеркалюється рівень суспільної свідомості та культури таких номінаторів. Д. Бучко зазначає, що важливе місце у процесі номінації відіграють такі фактори: «1) потреба надавання конкретному об'єкту саме власної назви, 2) суспільно-економічні та політичні чинники, які сприяють чи перешкоджають такому процесу номінації» [4, с. 408]. Важливу роль відіграють і соціальні умови, у яких відбувається цей процес.

У мікротопонімії превалюють найменування об'єктів, які відображають давній ландшафт і рельєф місцевості, що допомагає краще пізнати географічне середовище, у якому жили та господарювали мешканці краю. Відомо, що такі оніми є гранично локалізованими, тобто прив'язаними до території, називаючи якісь певні об'єкти конкретної місцевості місцевості. Поряд із цим важливим джерелом творення мікротопонімів є власні назви – насамперед антропоніми, а також ойконіми, макротопоніми та гідроніми. Дослідники мікротопонімії інших регіонів України, зокрема Сколівщини (Н. Сокіл), зазначають: «Онімний матеріал краю свідчить, що між ойконімами, гідронімами та мікротопонімами існує тісний зв'язок» [9]. В. Баньої, аналізуючи власні назви мікрооб'єктів басейну річки Ужа, вказує, що значна кількість мікротопонімів утворена від ойконімів – назв населених пунктів, біля або на території яких знаходиться іменованний об'єкт [1, с. 13].

Мікротопонімний матеріал Покуття також підтверджує цю тезу. Частина відонімних найменувань мікрооб'єктів утворено за принципом відображення у назві іменованого об'єктів назви сусіднього (рідко – віддаленого) населеного пункту. Тут можемо виокремити кілька підгруп:

а) найменування реалій, утворені від назв існуючих тут раніше населених пунктів: п. Августдорф (Снят.), п. Бережани Великі / Малі (Вид. Сн.), п. Бзина-Копці (Тлум.), п. Боронівки (Бук. Тл.) п. Бортники (Ган. Тисм.), вул., ч. с., пас. Бранівка (Поб. Тисм.), пас. Боски (Вікн. Тл.), п. Калиниці (Приб. Тл.), ч. с. Калинки (Сераф. Гор.), горб Корнів (Груш. Кол.), п. Лупейка (Л. Хл. Кол.), ст. Михайлецькі (Стец. Сн.), п. Міловецьке / Мілівці (Підв. Гор.), вул., п. Нагірняки (Сор. Гор.), пас. На Олеві (Сем. Гор.), п. Нівра (Ол-а Тл.), ч. с. Підлипки (Миш. Кол.), ч. с. Погорільці (Бер. Тисм.), п. Родниківка (Город.), п., ч. с. Шкраб'юки (Гр. Тл.), ч. с. Юрківка (Сераф. Гор.), ч. с. Янці (Сераф. Гор.), ч. с. Ясинки (Тур. Кол.), п. (П'яд. Кол.) (усього – 51 назва).

Переважно у назвах полів та частин сучасних сіл акумулюється інформація про колишні хутори або ж цілі поселення, що зникли внаслідок дії різних історичних чинників. Таким чином у мікротопонімах зберігається пам'ять про минуле регіонудля нащадків.

б) мікротопоніми, мотивовані назвами сусідніх поселень.

Частина відонімних мікротопонімів виникла як віддзеркалення відношення іменованого об'єкту до однокореневих назв сусідніх населених пунктів. Відойконімні найменування здебільшого мають прозору етимологію. Найчастіше такими назвами місцева комунікативна спільнота послуговувалася для номінації об'єктів, які належали мешканцям сусіднього села або ж розташовувалися безпосередньо біля нього. Сюди належать мікротопоніми: дор. Бабецька Стежка (Мар. Бог.), п. Балинецьке (М. Кл. Кол.), п. Белелуйське (Рус. Сн.), п. Березівський (Угр. Тисм.), г. Бортницька (Борт., Корол. Тл.), п. Будилівське (Рус. Сн.), л. Буківнянський (Нижн. Тл.), п. Бучацьке (Буч. Сн.), ур. Велика Кам'янка (Шеп. Кол.), п. Вербізьке (Корн. Кол.), бер. Видинівський (Вид. Сн.), в'їзд (Рудн. Сн.), в'їзд Ганівський (Трост. Сн.), п. Глушківське (Топ. Гор.), л. Годінські (Л. Сл. Кол.), вул. Городенка (Гр. Тл.), п. Горохолинське (Грабв. Бог.), л. Гостовецький (Н. Кр. Тисм.), вул. Делешівська (Дуб. Гор.), п. Джурівське (Ганьк., Зал. Сн.), дор. Джурківська (Тур. Кол.), л. Дібровські (Нижн. Тл.), л. Добровідський (Г.-Д. Кол.), л. Іллінецький (Тул. Сн.), п. Карлівське (Рус., Устя Сн.), п. Келихівські (Тул. Сн.), ч. с., вул. Кнйждвір (Шеп. Кол.), в'їзд Княженський (Рудн. Сн.), вул. Коломийська (Пер. Кол.), ур. П'ядики (Шеп. Кол.), п. Радчанські (Р. Тисм.), вул. Репужинська (Дуб. Гор.), дор. Риб'єнська (Кол. Тисм.), л. Рудницький (Тул. Сн.), л. Саджавський (Гл. Бог.), ст. Слобідський (Торг. Гор.), горб Снятинська Круча (Мик. Сн.), ч. с., ур. Солотвинське (Хмел. Бог.), п. Сопівське (В. Кл. Кол.), л. (М. Кл. Кол.), л. Тисменицький Ліс (Заб. Бог.), п. Тлумацьке (Сух. Тл.), п. Товмацьке (Джурк. Кол.), пас., п. Топорівське (Глушк. Гор.), п. Торгівське Поле (Топ. Гор.), ур. Троєцке (Ілл. Сн.), ск. Тулівська (Вид. Сн.), ч. с. Хотимирська (Оз. Тл.), дор. Ценівська (Тур. Кол.), вул. Чернелицька (Дуб. Гор.), п. Ясенівське (Топ. Гор.) (119 поіменованих відойконімними найменуваннями реалій).

Переважно, це назви полів, урочищ, які належали мешканцям того села. За спостереженнями Л. Гумецької [5], в актах XIV–XV ст. найчастіше трапляються назви лісів, які походять від назви місцевості, у якій або поблизу якої росте ліс. Це твердження справджується і для мікротопонімів досліджуваного регіону.

в) відгідронімні мікротопоніми – це переважно назви пасовищ, які знаходилися на берегах річок або ж це частини села, де протікала річка чи потік. Ю. Карпенко, аналізуючи особливості словотвору гідронімів, зазначає, що топонімічна практика нерідко зустрічається із своєрідними комплексними назвами, коли, наприклад, ім'я ріки одночасно є назвою прилеглої до неї місцевості, поселення на її берегах, вершини, від якої вона бере свій початок, а ім'ям гори називає й ліс на її схилах та полонину і т. д. У цих випадках комплексність назви може бути вихідною, тобто назва давалася якійсь місцевості з усією сукупністю розташованих на ній географічних об'єктів [7, с. 185]. Прикладами, що підтверджують цю думку ученого, можуть слугувати такі найменування мікрооб'єктів: п. Баб'янка (пот. Баб'янка) (Коп. Гор.), пас. Горохолина (Ів. Бог.), л. (Мил. Тисм.), л., пас., п., ч. с. (Груш. Кол.), (Трост. Сн), ч. с. (Корн. Кол.), ч. с. Дунаєць (Ков., Корн. Кол.), п. Кобилець (Ст. Гв. Кол.), пас. Лукавець (Заб. Бог.), п. (Бабч. Бог.), дол., п. Орелець (Ганьк. Сн.), оз. Старий Дністер (Стриг. Тисм.) (25 мікротопонімів).

Праці лінгвістів останніх років засвідчують зацікавленість та зосередженість науковців на широкому спектрі лінгвокультурознавчих питань, серед яких є і проблема дослідження культурної конотації. При вивченні топонімії лінгвісти також торкаються питання функціонування конотативних топонімів [6, с. 14], які займають окреме місце у системі топонімоутворення, аналізуючи їх у лінгвокультурологічному аспекті. Зважаючи на те, що розвиток конотацій визначається передусім етнічною самосвідомістю, учені говорять про національну специфіку таких онімів.

У досліджуваному регіоні побутують конотативно марковані мікротопоніми (33 одиниці), що вживаються у певній комунікативній спільноті під впливом різних чинників. Кожна така назва – це віддзеркалення, нерідко з відтінком іронії [пор. 8, с. 19], характерних рис, історії або ж сучасного стану саме цього об'єкта. На Покутті зафіксовано такі мікротопоніми: ч. с. Абисине (Глушк. Гор.), окол. Америка (Тисмен.), ч. с. Босня (Вов. Сн.), ч. с. Варшава

(Рудн. Сн.), ч. с. Вінніпег (Рус. Сн.), с. Герцеговина (Бал. Сн.), ч. с. Канада (Марк., Рунг., Тур. Кол.), ч. с. Корея (Товм. Кол.), (Торг. Гор.), ч. с. Кубань (Підгір'я Бог.), ч. с. Сибір (Семак. Гор.), пас. Тайвань (Ів. Бог.), п. Хабарівський Край (Пот. Сн.), ч. с. Чехія (Сіл. Тисм.).

Для найменування об'єктів були вибрані добре відомі топоніми, які через певну характерну ознаку позначуваного об'єкта наповнилися додатковою семантикою, на місцевому ґрунті розвиваються і функціонують, набуваючи нових оригінальних значень. Такі назви засвідчують акумулюючи здатність мовних одиниць ставати відображенням національного світовідчуття етносу, його історії, культури, мислення.

Матеріал, який забезпечує досліднику мікротопонімія, є неоднорідним і потребує багатоаспектного вивчення. На нашу думку, аналіз таких онімів дозволить визначити загальну специфіку використання та функціонування конотативних топонімів, спільні мотиваційні групи аналізованих назв та особливості зв'язку та взаємодії мови (внутрішній фактор) та культури (зовнішній фактор).

В. Канна зазначає, що наявність конотативної топонімії у досліджуваних мовах і майже повна тотожність використання цієї категорії лексики в них є ще одним підтвердженням того, що у цьому випадку можна говорити про ономастичну універсалію [6, с. 14].

Аналізований онімний матеріал засвідчує взаємозв'язок між ойконімами, мікротопонімами, макротопонімами та гідронімами. Використання ойконімів як важливих номінаційних координат для творення мікротопонімів (119 найменувань місцевих реалій); збереження ойконімів у назвах сучасних мікрооб'єктів (51 таку назву зафіксовано на Покутті), утворення найменувань населених пунктів від мікротопонімів (75 онімів), залучення для креації власних назв місцевих реалій макротопонімів, що, на думку Ю. Карпенка, є топонімною метафорою [8, с. 19] (33 власних назви мікрооб'єктів), а також гідронімів (25 мікротопонімів) вказує на системність у виникненні та функціонуванні онімів локальних топонімних мікросистем. Ця системність, на нашу думку, вимагає від дослідників комплексного підходу до вивчення власних назв певного регіону чи хронологічного зрізу, аналізу живомовного матеріалу, яким є мікротопоніми, у контексті, в якому вони побутують у певній комунікативній спільноті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баньої В. Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Ф. Баньої; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: [б. и.], 2009. – 20 с.
2. Бучко Д. Г. Апелятивна і пропріальна номінації / Д. Г. Бучко // Слово і доля. Збірник на пошану Уляни Єдлінської. – Львів: Інститут українознавства НАНУ, 2005. – С. 261–269.
3. Бучко Д. Г. Основні принципи і способи номінації поселень у Галицькій землі (за даними реєстру поселень 1670 р.) / Д. Г. Бучко // Українська мова. – №4. – 2009. – С. 41–51.
4. Бучко Г., Бучко Д. Історична та сучасна українська ономастика: Вибрані праці / Г. Бучко, Д. Бучко. – Чернівці: Букрек, 2013. – 456 с.
5. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. / Л. Л. Гумецька. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. – 298 с.
6. Канна В. Ю. Структура, функції та лексикографія конотативної топонімії [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук 10.02.15 / В. Ю. Канна; Донецький національний ун-т. – Донецьк, 2009. – 17 с.
7. Карпенко Ю. О. Особливості гідронімічного словотвору (на матеріалі назв річок Чернівецької області) / Ю. О. Карпенко // Українська діалектологія і ономастика. – К., 1964. – С. 185–193.
8. Карпенко Ю. А. Свойства и источники микропонимии / Ю. А. Карпенко // Микропонимия. – М., 1967. – С. 15–22.
9. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини / Н. В. Сокіл. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2008. – 206 с.
10. Языковая номинация (общин вопросы). – М.: Наука, 1977. – 359 с.
11. Mrózek Robert. System mikrotopinimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku / R. Mrózek – [Katowice]: Uniwersytet Śląska Katowice, 1990. – 223 s.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Бабч. – Бабче, Бер. – Березівка, Борт. – Бортники, Бук. – Буківна, Буч. – Бучачки, В. Кл.– Великий Ключів, Вид. – Видинів, Вікн. – Вікняни, Г.-Д. – Годи-Добровідка, Ган. – Ганнусівка, Ганьк. – Ганьківці, Гл. – Глибока, Глушк. – Глушків, Город. – Городенка, Гр. – Грушка, Грабв. – Грабовець, Груш. – Грушів, Джурк. – Джурків, Дуб. – Дубка, Заб. – Забережжя, Зал. – Залуччя, Ів. – Іванківка, Ілл. – Іллінці, Кол. – Колодіївка, Коп. – Копачинці, Корн. – Корнич, Корол. – Королівка, Л. Сл.–Лісна Слобідка, Л. Хл.– Лісний Хлібичин, М. Кл.– Малий Ключів, Мар. – Маркова, Мик.– Миколинці, Мил.– Милування, Миш.– Мишин, Н. Кр. – Нові Кривотули, Нижн.– Нижнів, Оз.– Озеряни, Ол-а– Олеша, П'яд.– П'ядики, Пер.– Перерив, Підв. – Підвербці, Поб. – Побережжя, Приб. – Прибилів, Р. – Радча, Рудн. – Рудники, Рус. – Русів, Сем. – Семенівка, Сераф. – Серафінці, Снят. – Снятин, Сор. – Сороки, Ст. Гв. – Старий Гвіздець, Стец. – Стецева, Стриг. – Стриганці, Сух. – Суходіл, Тлум. – Тлумач, Топ. – Топорівці, Торг. – Торговиця, Трост. – Тростянець, Тул. – Тулуків, Тур. – Турка, Угр. – Угринів, Хмел. – Хмелівка, Шеп. – Шепарівці

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ РАЙОНІВ

Бог. – Богородчанський
Гор. – Городенківський
Кол. – Коломийський
Тисм. – Тисменицький
Тл. – Тлумацький
Сн. – Снятинський

ІНШІ СКОРОЧЕННЯ

г. – гора
вул. – вулиця
дол. – долина
л. – ліс
п. – поле
пас. – пасовище
ур. – урочище
ч.с. – частина села.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2014 р.

УДК 82'282:811.161.2

Богдана Близнюк

*(Тернопільський національний педагогічний
університет ім. В. Гнатюка)*

ГУЦУЛЬСЬКІ ПРИЗВИЩЕВІ НАЗВИ ХVІІІ – ПОЧ. ХІХ СТ., В ОСНОВАХ ЯКИХ ВІДОБРАЖЕНІ ІМЕНА ТА ПРИЗВИСЬКА ВІДАПЕЛЯТИВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У статті на обширному історичному матеріалі характеризуються гуцульські прізвищеві назви, в основах яких відображені слов'янські автохтонні імена відапелятивного походження.

Ключові слова: антропонім, слов'янське автохтонне ім'я, прізвисько.